

Πανδώρα

ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ 9ος ΧΡΟΝΟΣ 5.2005 - 11.2005 €8

Ξενοφώντας Α. Κοκόλης . Γιώργος Αράγης . Λιάνα Πέτσα . Χρύσα Φάντη
Γιάννης Δάλλας . Τόλης Νικηφόρου . Γιώργος Ξανθάκος . Γεωργία Συλλαίου
Ιωάννα Αβραμίδου . Ηλίας Γκογός . Ιωάννης Βογιατζής . Δημήτρης Τσίτος
Νίκος Μαρκέας . Κατερίνα Ζαχαριάδου . Γιάννης Αλεξανδρόπουλος . Σταύρος Μίχας
Νίκος Βασιλάκης . Αγγελική Νικηλαΐδου . Άρης Γεωργίου . Θανάσης Λιακόπουλος
Αφροδίτη Κοΐδου . Περικλής Τσελλάς . Ιφιγένεια Σιαφάκα . Δημήτρης Παπαράλλης
Πάνος Μαυρομάτης . Χαρίλαος Μεγαλόπουλος . Τάκης Σιδέρης . Γιώργος Σταμούλης
Α. Ιάσων . Ντόρα Λεονταρίου . Νίκος Γρηγοριάδης . Γιώργος Ρωμανός
Επιλογές και θέματα κριτικής: ο Γιώργος Ρωμανός γράφει για τον Στάθη Κουτσούνη,
η Ιφιγένεια Σιαφάκα για την Ελφρίντε Γέλινεκ

 ΓΙΩΡΓΟΣ ΑΡΑΓΗΣ

Ο έντιμος ποιητικός λόγος της Κατερίνας Αγγελάκη-Ρούκ

Διαβάζοντας τα ποιήματα της Κατερίνας Αγγελάκη-Ρούκ, έχω κάθε φορά την ίδια βεβαιότητα. Τη βεβαιότητα ότι βρίσκομαι μπροστά σ' έναν έντιμο ποιητικό λόγο. Δεν πρόκειται βέβαια για ένα λογικό συμπέρασμα, αλλά για μια αυτόματη, ενδόμυχη αίσθηση.

Αν ήθελα να δώσω μια εξήγηση γι' αυτή την αίσθηση, θα έλεγα πολύ γενικά πως η ποιήτρια, μέσα στα κείμενά της, μένει πιστή στον εαυτό της. Με την έννοια ότι δεν κρύβει τίποτε και ταυτόχρονα δεν υποδύεται κάτι που δεν είναι. Θα έλεγα ακόμα πως είναι σταθερά στραμμένη προς το έσω είναι της, χωρίς να διαλέγεται, ευθέως ή πλάγια, άμεσα ή έμμεσα, με την οποιαδήποτε μορφή του υποθετικού αναγνώστη. Μια στάση τέτοια μπορεί βέβαια να είναι αποτέλεσμα ενδιάθετης έφεσης, χωρίς να ξεκινάει από ορισμένο συναφή προβληματισμό. Καθώς όμως το ένα δεν αποκλείει το άλλο, μπορούν να συνυπάρχουν και τα δυο: η ενδιάθετη έφεση κι ο προβληματισμός. Στην περίπτωση της Αγγελάκη, αν και φαίνεται ότι προέχει το πρώτο —η ενδιάθετη έφεση—, δεν λείπουν ωστόσο κι οι ενδείξεις ενός ομόλογου προβληματισμού. Στο ποίημα π.χ. «Οι μνηστήρες», από τη συλλογή *Τα σκόρπια χαρτιά της Πηνελόπης*, διαβάζουμε τα ακόλουθα:

Ακούω κάτω τους αλαλαγμούς,
 ήμουν κάποτε κι εγώ
 με λάσπες στο κεφάλι
 λεμοναρθούς στ' αφτιά
 φώναζα παθιασμένα
 «λευτερωθείτ' απ' τα δεσμά!»
 μα τα δεσμά είναι βαθιά
 μια συμπεριφορά
 που παίζει ο εαυτός
 τον εαυτό του.

Στο ποίημα επίσης «Εφηβεία II» από τη συλλογή *Επίλογος αέρας*, συναντούμε τους στίχους:

τα βουνά από το μοβ μπαίνουν στη νύχτα·
 ό,τι γνώριζα ήταν παρελθόν κι ό,τι ήθελα να μάθω
 ήξερα πια με τι τρόπο πονάει.
 Φόρεσα τον κοριτσιίστικο εαυτό,
 σήκωσα το ποδήλατο, με περίμεναν σπίτι για φαγητό.
 Είχα αργήσει.

Καί στο ποίημα της ίδιας συλλογής, «Ο σκίουρος απαντάει στη γυναίκα», έχουμε τούτο το εξάστιχο:

Όμως τις μαύρες μέρες,
 όταν το άφθαστο ύψος
 γίνεται η μόνη δυσβάσταχτη αλήθεια,
 εκδηλώνεται ο ποντικός εαυτός μου
 και κοροϊδεύει το γαλάζιο δωμάτιο
 που πάω να διασχίσω.

Θα μπορούσα να παραθέσω πολλά τέτοια παραδείγματα. Όλα, όπως και τα παραπάνω, θα έδειχναν την έντονη έφεση της ποιήτριας να εποπτεύει τον έσω εαυτό της, που είναι το κύριο αντικείμενο του λόγου της. Και όχι απλώς να τον εποπτεύει, αλλά ιδίως να ελέγχει τις προσποιητές εκφάνσεις του. Συχνά το πάθος της αδέκαστης αυτογνωσίας της την κάνει να ενεργεί σαν τιμωρός της οποιασδήποτε χιμαιρικής εκτροπής από την πραγματικότητα του είναι. Κάτι που διαφάνηκε και στο τελευταίο από τα παραπάνω παραδείγματα. Η αντίδραση αυτή, η αντίδραση στις προσποιητές εκφάνσεις του εγώ, παίρνει συνήθως τη μορφή της ειρωνείας ή του αυτοσαρκασμού. Από την άποψη αυτή η ειρωνεία και ο αυτοσαρκασμός είναι, θα έλεγα, τα όπλα της. Και κατά ένα τρόπο δεν κάνει άλλο στα κείμενά της από το να δοκιμάζει την ακρίβεια της ευστοχίας τους.

Φυσικά δεν παραγράφει τον εξωτερικό εαυτό της και τις σχέσεις του με τον έξω κόσμο. Άλλωστε από αυτές τις σχέσεις πορίζεται ένα σημαντικό μέρος από το πραγματολογικό υλικό της. Συχνά μάλιστα το μέσα και το έξω βρίσκονται σε στενή ανταπόκριση μεταξύ τους, όπως συμβαίνει π.χ. στους επόμενους στίχους από το ποίημα «Η 14η μέρα ή Η κατάργηση του εσωτερικού χώρου» της συλλογής *Επίλογος αέρας*:

Είμαι ένας κόκκος άμμου
 που τον παράσυραν τα μαύρα νερά.
 Πλημμύρισε ο τόπος και χάθηκαν
 τα όρια ανάμεσα στους δύο κόσμους·
 τον μέσα, όπου φύτεωναν αναμνήσεις
 μαζί με ζιζάνια-φόβους, πόες-ελπίδες,
 και τον έξω, πνιγμένος στα βρόμικα λύματα
 των τελευταίων ειδήσεων.

Όμως, αν και η συνομιλία με τον έξω κόσμο είναι σχεδόν συνεχής, το μέτρο των πραγμάτων αντλείται από το έσω είναι, αυτό που σε όλο το έργο της αποτελεί το ζωτικό κέντρο του λόγου της.

Είπα νωρίτερα πως η ποιήτρια δεν κρύβει τίποτα. Ο καθένας έχει το περιθώριο να ελέγχει λίγο ή πολύ τον εαυτό του μέσα στη μοναξιά του. Να τα λέει δηλαδή με τον εαυτό του εκ του ασφαλούς. Όταν όμως γράφεις

ποίηση εκτίθεσαι. Ο λόγος είναι άτεγκτος και δεν χαρίζεται σε κανένα να παίζει μαζί του. Και τούτο γιατί ο λόγος δείχνει, τόσο το φαίνεσθαι, όσο και το είναι της ποιητικής πράξης. Η ποιήτρια, παίρνοντας σοβαρά τη δουλειά της, δέχεται τους όρους της ποιητικής πράξης χωρίς κρατούμενα. Χωρίς «ήξεις αφήξεις». Έτσι απαρνιέται τα κάθε λογής ψιμίθια για χάρη της ποιητικής ακεραιότητας. Για να το πω μεταφορικά, δεν φοράει λεοντή, δεν καλύπτεται με φανταχτερά πέπλα, με λαμπερά στολίδια κ.λπ. Από την άποψη αυτή συντάσσεται με την αντίληψη ότι η ουσιαστική πλευρά του εαυτού μας, εκφρασμένη στην έσχατη γυμνότητά της, αποτελεί υψηλής στάθμης αισθητική πράξη. Το ζήτημα βέβαια είναι ποιος έχει το σθένος και το τάλαντο να φτάνει σε μια τέτοια βυθοσκόπηση. Γιατί η πρόθεση, όσο καλοδεχούμενη και επαινετή και να 'ναι, από μόνη της δεν επαρκεί. Χρειάζεται επιπλέον η δωρεά. Μιλώ όμως θεωρητικά και θα ήθελα να σας δώσω ένα τουλάχιστο ενδεικτικό δείγμα. Το ποίημα «Εφηβεία Ι» από τη συλλογή *Επίλογος αέρας*:

Με την εφηβεία ο εαυτός σου χωρίζεται στα δύο·
ο ένας παιδεύεται κι ο άλλος συμπονάει.
Ο ανθοπώλης χρόνος σε τυλίγει μ' αόρατο χαρτί,
η περιποίηση αυτή μόνο την άνθησή σου αφορά,
μα δεν το ξέρεις, το παίρνεις δική σου υπόθεση προσωπική.
Χειμωνιάτικη Αθήνα του '53,
οι πλάκες στο πεζοδρόμιο κολυμπούν στη λάσπη,
τα κόκκινα φώτα του ΟΡΦΕΑ διακωμωδούν το ασχημάτιστο σώμα.
Νοσταλγείς το μέλλον σου σαν να 'ταν παρελθόν,
βγαίνοντας απ' του Κουν, ο καστανάς στη γωνιά,
η μαμά με το καινούργιο της παλτό,
όλα μου φέρνουν δάκρυα· απαρηγόρητη η Μλανς Ντυμπούα
μ' ακολουθεί ως τα Εξάρχεια·
οι κίτρινες πατημένες γλαδιόλες στη βροχή
πικρά με συμβολίζουν.
Η ανήλικη λαγνεία μου λατρεύει τον ηθοποιό
που εισάγει τα κύρια θέματα της ζωής μου
πόθος-θάνατος
αποσύρεται μετά εκείνος και συνεχίζω εγώ
τις υπόλοιπες πράξεις στη στενόχωρη σκηνή μέσα μου.
Ως την πόρτα του σπιτιού έχω τραγικά ανέβει στα μάτια μου·
τι μου λείπει και κλαίω;
Βρέχει και θα 'μαι πάντα μόνη, ανέραστη νυφίτσα μες στο
κρύο.

Όπως βλέπετε δεν λείπει από το κείμενο αυτό η ειρωνεία και ο αυτοσαρκασμός, που έλεγα νωρίτερα. Το ιδιαίτερο ωστόσο είναι η απροσχημάτιστη

βυθοσκόπηση του ποιητικού υποκειμένου. Θα μπορούσα να παραθέσω δέκα, είκοσι, τριάντα, σαράντα ανάλογα ποιήματα, στα οποία να επαληθεύεται αυτή η παρουσία του χωρίς πέπλα ποιητικού προσώπου.

Είχα πει στην αρχή πως η ποιήτρια δεν διαλέγεται, μέσα στο έργο της, με τον υποθετικό αναγνώστη. Εννοούσα ότι δεν δέχεται να χρησιμοποιεί ως εύκολο στόχο τον αναγνώστη. Με άλλα λόγια θα έλεγα ότι δεν υπάρχει στην περίπτωση της συμπεριφορά συγγραφικής ιδιοτέλειας. Το παιχνίδι του καθένα, που πιάνει πένα, με τον αναγνώστη, έχει τόσες πτυχές όσες και η κοσμική συμπεριφορά μας. Στα πλαίσια αυτού του παιχνιδιού έχει το περιθώριο κανείς να παίζει το ρόλο του ζητιάνου, του λαϊκιστή, του πολύξερου, του δημοκόπου, του εξορκιστή, του βιαστή, του τρομοκράτη κ.λπ. Τίποτα δεν εμποδίζει την ποιήτρια, τίποτα, εκτός από την ποιητική ακεραιότητα, να ανοίγει κουβέντα με τον αναγνώστη και να παίζει διάφορους εξουσιαστικούς ρόλους. Να γίνει λ.χ. επιθετική και να ασκήσει πίεση, με σκοπό να γίνει πιστευτή, να κάνει λογικές ακροβασίες, να επιδοθεί σε σοφίσματα, να διατυπώσει εσκεμμένους παραλογισμούς, να ηθικολογήσει, να ιδεολογήσει κ.λπ. Όλοι ξέρουμε πως έχουμε μέσα μας έναν αμοραλιστή ιδιοτελή χαμαιλέοντα, που κι όταν κάπως ελέγχεται βρίσκει τρόπους να εκδηλώνεται με τις πιο απίθανες μεταμορφώσεις. Κι οι ποιητές δεν είναι άμοιροι αυτού του δαίμονα. Ο λόγος της ποιήτριας, μετά την περίοδο της μαθητείας της, από τη συλλογή ιδίως *Μαγδαληνή*, το μεγάλο θηλαστικό και μετά, γίνεται ολοένα πιο εσωστρεφής. Ολοένα λόγος εις εαυτόν. Ή, αλλιώς, λόγος αναφορικός, με την έννοια ότι σκοπεύει αυτό καθαυτό το ποιητικό αντικείμενο. Ένας τέτοιος λόγος, προϋποθέτοντας ανάλογη εσωστρεφή στάση του εγώ, αφήνει στο περιθώριο τον αναγνώστη. Θα ρωτούσε ίσως κανείς αν πραγματώνεται αυτό απόλυτα στο έργο της ποιήτριας. Η γνώμη μου είναι πως όχι, δεν πραγματώνεται απόλυτα, αλλά σε μεγάλο βαθμό και με σταθερό στόχο την πραγμάτωσή του. Πράγμα καθόλου συνηθισμένο. Θα ήταν άλλωστε άμετρο να ζητούσαμε από την ποιήτρια κάτι που ίσως δεν το πραγμάτωσε απόλυτα κανένας ποιητής. Η ίδια, σχετικά με το ζήτημα του απροσχημάτιστου αναφορικού λόγου, έχει γράψει, μεταξύ άλλων, τους ακόλουθους στίχους:

Εύπνησα και είπα: Θέλω να γράφω
όπως ζουν οι ρίζες, διενεργούν την άνοιξη
χωρίς να δημιουργούν εντυπώσεις.

Κλείνοντας τούτο το θέμα θα ήθελα να σας διαβάσω ένα ποίημα που, ενώ επιφανειακά μοιάζει με συνομιλία, δεν αποτελεί παρά έναν ακραιφνή λόγο εις εαυτόν. Είναι το ποίημα «Προμηνύονται κι ευτυχισμένες μέρες» από τη συλλογή *Ωραία έρημος η σάρκα*.

Στ' όνειρό μου απόψε
τον καλούσα με τ' όνομά του

του μιλούσα στον ενικό
με μια οικειότητα που ποτέ
δε μου είχε επιτρέψει ως τότε.
Αχ εσύ, του Ύλεγα
και την ποιητική άδεια τού ζητούσα
ν' αποσυρθεί ο νους μου
απ' τα εγκόσμια κάλλη του συνομιλητή μου
ν' αδειάσει το κεφάλι μου
από εικόνες που περιέχουν αφές
φωνές όλο γεύσεις από χείλια πατικωμένα με νύχτα.
Να 'μαι στη σκέψη αγνή, αγνή παραμιλούσα
να μη θέλω τίποτα άλλο από σένα.

Προμηνύονται κι ευτυχισμένες μέρες
σκέφτηκα μες στη λογική του ύπνου
τώρα που ερωτεύτηκα το θάνατο.

Καθώς είναι φανερό, ο λόγος προς το έρωτα-θάνατο, είναι λόγος ενός μοναχικού εγώ, έτσι που ολόκληρο το κείμενο ν' αποτελεί λόγο εις εαυτόν.

Για ό,τι πέτυχε συνολικά η ποιήτρια, για το πρόσωπο που συνθέτει το εκλεκτότερο μέρος του ποιητικού της έργου, θα πάρω την ελευθερία να μιλήσω προσωπικά. Όπως συμβαίνει φαντάζομαι με όσους ασχολούνται με τη λογοτεχνία, αλλά και με κάθε άλλη δραστηριότητα, σχετίζομαι με έναν αριθμό οικείων προσώπων. Ανάλογα με την κράση μου, με την όποια παιδεία μου και τις εμπειρίες μου, έχω σχηματίσει ένα κύκλο από πνευματικούς ανθρώπους. Η πλειονότητα από αυτούς είναι πεθαμένοι. Πρόκειται βέβαια για πρόσωπα που είναι εξαγόμενα των έργων τους και όχι για κοσμικές παρουσίες. Κάνω συχνά παρέα μαζί τους και στις δύσκολες ιδίως στιγμές ζητώ τη βοήθεια τους. Φυσικά τρέφω βαθιά εκτίμηση και αγάπη για τα πρόσωπα αυτά. Ανάμεσα στους ζωντανούς συγγραφείς που ανήκουν σ' αυτή την κατηγορία συγκαταλέγεται και η ποιήτρια. Με την Κατερίνα δεν γνωρίζομαι. Δεν έχω καθίσει ποτέ στο ίδιο τραπέζι μαζί της, δεν έχουμε τύχει στην ίδια παρέα, στο ίδιο περιβάλλον, στην ίδια εκδήλωση κ.λπ. Δεν έχω κουβεντιάσει ποτέ μαζί της, ούτε καν τηλεφωνικώς. Ό,τι ξέρω για την ίδια το ξέρω από το έργο της. Και γι' αυτή την Κατερίνα που βγαίνει μέσα από έργο της τρέφω βαθιά εκτίμηση κι αγάπη.